

УДК 339.544

Л. М. Федорець,
к. е. н., Уманський національний університет садівництва

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК РЕГІОНУ

У статті визначено основні методичні підходи до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу регіону. Запропоновано алгоритм оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

The basic methodical going is near the estimation of efficiency of foreign economic activity of agro industrial complex of region in the article certainly. The algorithm of estimation of efficiency is offered of foreign economic activity of enterprise.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експортний потенціал, макрорівень, макрорівень, економічний ефект, алгоритм оцінки.

Key words: foreign economic activity, export potential, macro level, micro level, economic effect, algorithm of estimation.

ВСТУП

Особлива роль аграрного сектора в соціально-економічному житті країни також зумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагомє місце на міжнародному продовольчому ринку.

У сучасних умовах процеси глобалізації господарських відносин є визначальними у розвитку світової економіки. Ефективність інтеграції аграрного сектору економіки України у систему зовнішньоекономічних зв'язків, відповідно до вимог СОТ, вимагає високого рівня його адаптованості до тенденцій зовнішнього середовища.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Проблематика підвищення ефективності управління зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) аграрних підприємств виникла на різних етапах економічного розвитку багатьох країн світу. Особливої актуальності ці процеси набули в постсоціалістичних країнах, де реалізація власної зовнішньоекономічної політики набула найважливішої умови економічного і по-

літичного самовизначення та входження її у світову господарську систему на правах рівноправного партнерства. В сучасних умовах господарювання підвищення ЗЕД вимагає ґрунтового методичного підходу до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу країни та її регіонів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку, збільшення експортного потенціалу національних товаровиробників є пріоритетами інтеграційних процесів в Україні.

Євроінтеграція передбачає збалансування ринкового середовища, збільшення обсягів високотехнологічного виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності як на регіональному, так і на рівні держави трактується у двох аспектах:

- макрорівень (на рівні національної економіки);
- мікрорівень (на рівні підприємства та окремих проектів).

Сутність економічного ефекту від здійснення зовнішньоекономічної діяльності на держав-

ному рівні визначається як порівняльний аналіз доходів і витрат від зовнішньоекономічних операцій, що може виражатися як прямий та непрямий ефекти.

Прямий ефект від здійснення зовнішньоекономічної діяльності виникає при зменшенні витрат на експорт продукції та економії від імпорту за умови, якщо імпортування певного виду продукції економічно вигідніше за вироблення її в країні. Цей ефект вимірюється за допомогою багатьох показників.

Непрямий ефект характеризується позитивним впливом на соціально-економічний розвиток, підвищення науково-технічного рівня виробництва, покращення рівня та якості життя населення. Особливості непрямого впливу від зовнішньоекономічної діяльності важко оцінити кількісно, оскільки він має певну специфіку.

Розрізняють такі показники ефективності зовнішньоекономічної діяльності [5, 6, 8]:

- народногосподарська ефективність зовнішньоекономічних операцій;
- народногосподарський ефект від зовнішньоекономічних операцій;
- економічна ефективність експорту або імпорту;
- економічний ефект від експорту чи імпорту;
- бюджетна ефективність експорту або імпорту;
- бюджетний ефект від експорту або імпорту;
- валютні доходи від експорту;
- валютна ефективність експорту;
- витрати на імпорту продукцію;
- валютна ефективність імпорту;
- індекс валютної виручки на одиницю продукції.

Для визначення напрямів удосконалення і перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону необхідна адекватна оцінка поточного стану зовнішньоекономічної діяльності, виявлення основних тенденцій і проблем у цій сфері.

На рівні окремого району вчені й практики, крім оцінки ефективності зовнішньоторговельного обороту, експорту а імпорту, досліджували його галузеву експортну спеціалізацію і пропонували до розрахунків загальні й районні коефіцієнти галузевої спеціалізації (концентрації, локалізації) експорту, інтегральні показники експортної спеціалізації району, що враховують масштабність регіону за територією, населенням і виробленим національним доходом, показники ефективності участі району в

зовнішньоекономічних зв'язках, регіональні коефіцієнти відносної валютної народногосподарської ефективності (показник ефективності районного експортного еквівалента: показник ефективності зовнішньоторгового обороту району).

Сучасна економічна ситуація в країні й у світі суттєво змінилася під впливом глобалізаційних процесів, тому багато показників, запропонованих радянськими економістами, через об'єктивні причини у даний час використовувати неможливо.

Разом з тим, необхідність у розробці методики оцінки зовнішньоекономічної діяльності (не тільки ефективності) як на рівні країни і регіону, так і на рівні окремого економічного суб'єкта існує [2; 4; 5], але практичних кроків у цьому напрямку робиться поки що недостатньо.

Державна митна служба України проводить оцінку зовнішньоекономічної діяльності в розрізі "товар — країна" і "країна — товар", яка в укрупненому вигляді зводиться до [2, 8]:

- загальної характеристики зовнішньоекономічної діяльності (визначення учасників зовнішньоекономічної діяльності, динаміка декларування, оцінка зовнішньоторгового обороту, експорту, імпорту, сальдо, визначення основних партнерів у зовнішній торгівлі, оцінка товарної структури і бартерних операцій);
- оцінки експорту (оцінка товарної структури по товарних групах, виділення основних країн-контрагентів і товарів, що поставляються в зазначені країни);
- оцінки імпорту (показники аналогічні експорту).

Проте, методичні рекомендації Державної митної служби України не передбачають використання тих чи інших показників для статистичного аналізу зовнішньої торгівлі. Митні органи самостійно визначають коло використовуваних показників.

Крім аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні, необхідним є проведення досліджень й на мікроекономічному рівні. Це зумовлено тим, що з метою оцінки власних потенційних можливостей в конкурентній боротьбі на зовнішньому ринку і розробки заходів підвищення конкурентоспроможності та забезпечення максимального прибутку підприємству-експортеру необхідно проводити комплексний економічний аналіз виробничо-господарської діяльності в цілому і зовнішньоекономічної діяльності зокрема.

Зрозуміло, що підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності підприєм-

Рис. 1. Логічна схема алгоритму оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства

ства неможливо розглядати ізольовано, у відриві від таких важливих факторів, як модернізація виробничої структури, якість продукції, що випускається та ін., від проблем удосконалення всього господарського механізму, покращення різноманітних сторін управління підприємством в цілому. Ефективність зовнішньоекономічних операцій багато в чому закладається на етапі їх планування і попередньої підготовки до проведення, а оцінюється шляхом фінансового аналізу. Важливим питанням управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства є визначення стратегії і тактики його роботи. На стадії організації головною стратегічною проблемою підприємства є вибір сфери діяльності та визначення перспективних проектів в обраній сфері. Ці питання вирішуються за допомогою аналізу інформації, яка міститься у фінансовій звітності і отримується в результаті маркетингових досліджень. Далі — визначення тактичного підходу до розв'язання поставлених завдань. Передусім тут треба враховувати той факт, що вихід на зовнішній ринок завжди є вступом до конкурентної боротьби. Тож ринкові регулятори, поєднуючись із конкуренцією, створюють єдиний механізм господарювання, який примушує виробника враховувати інтереси і потреби споживача, щоб ефективно функціонувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Оцінку ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства доцільно проводити на основі таких основних принципів:

— простота і точність розрахункових операцій;

— комплексність та інформативна повнота оцінки;
— взаємозамінність складових алгоритму оцінки.

Алгоритм оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства повинен складатися з трьох етапів (рис. 1).

Підготовчий етап. Сутність даного етапу полягає у визначенні мети оцінювання, формулювання завдань, організації збору та систематизації інформації.

Розрахунковий етап. Дослідження на даному етапі доцільно проводити за двома напрямками.

1. Аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища включає:

— оцінку ефективності ЗЕД підприємства (прибуток від реалізації,

приріст обсягу збуту, збільшення частки ринку, коефіцієнт травматизму робітників, динаміка робочих місць, коефіцієнт автоматизації робіт);

— аналіз конкурентоспроможності продукції (розрахунок індексу відносної експортної конкурентоспроможності);

— маркетингове дослідження ринків збуту;

— аналіз діяльності конкурентів;

— оцінка рівня і якості виконання підприємством зобов'язань по контрактах з іноземними партнерами, дослідження ефективності, переваг і недоліків укладання контрактів і договорів.

Фактори впливу внутрішнього і зовнішнього середовища повинні відповідати таким вимогам [3; 9]:

— наявність причинно-наслідкового зв'язку між фактором і результативним показником;

— кількісне вираження.

2. Аналіз показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Серед найбільш загальних показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства доцільно виділити здатність підприємства досягти поставлену мету та виконувати власну місію в стратегічному вимірі.

2.1. Аналіз динаміки основних результуючих показників (прибуток від ЗЕД тощо) доцільно проводити на основі розрахунку середнього коефіцієнту росту:

$$Kr = n\sqrt[n]{\frac{y_n}{y_1}} \quad (1),$$

де y_1 та y_n — відповідно показники базисно-

го та звітних років.

2.2. Розрахунок прибутку від зовнішньоекономічної діяльності на одного працівника.

2.3. Розрахунок рентабельності експорту:

$$Re = \frac{Ie}{Pe} \quad (2),$$

де Ie — чистий прибуток від експорту; Pe — експортний дохід.

2.4. Розрахунок загальної ефективності експорту:

$$E = \frac{Ie}{EXe} \quad (3),$$

де Ie — прибуток від експорту; EXe — затрати на експорт. $E > 0$

2.5. З метою визначення ефективності імпорту продукції доцільно дотримуватися співвідношення:

$$EXi < EXl,$$

де EXi — витрати на імпорт продукції; EXl — витрати на придбання продукції на національному ринку.

2.6. Також з метою одержання додаткової інформації щодо ефективності ЗЕД на її вплив на господарську діяльність підприємства, доцільно розраховувати коефіцієнти фінансової стабільності, платоспроможності, маневреності, ліквідності.

3. Аналітичний етап. Метою даного етапу є:

— аналіз раціональності використання ресурсів з метою усунення небажаних відхилень від поставлених завдань виробничої програми;

— виявлення внутрішньогосподарських резервів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності;

— розробка заходів щодо залучення резервів у господарський обіг;

— контроль за реалізацією заходів.

Головна мета вищезазначеного алгоритму — підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта господарювання і пошук резервів її зростання.

ВИСНОВКИ

Запропонована методика оцінки зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу регіону дозволила обґрунтувати доцільність досліджень факторів впливу внутрішнього і зовнішнього середовища на зовнішньоекономічну діяльність. Ефективність зовнішньоекономічної діяльності залежить від ґрунтовності та правильності поетапного планування і попередньої підготовки до її проведення, а оцінка проводиться шляхом фінансового аналізу.

Результати проведеного дослідження у цьому напрямі надають можливість забезпечити

підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу регіону та посилити його конкурентні переваги на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Бойко О. Глобалізація та "криза ідентичності" // Наук. записки. — Тернопіль, 2006. — Вип. 14. — С. 77—81.

2. Вакуленко Л.А. Вплив державних інститутів на зовнішньоекономічну діяльність України // Вісник. — Харків, 2004. — № 10. — С. 24—27.

3. Ващук О.В. Інфраструктура аграрного ринку: проблеми та перспективи формування [Електронний ресурс] / О.В. Ващук. — Режим доступу: <http://www.confcontact.com>

4. Дурицька Г.В. Зовнішньоекономічна діяльність: стан, проблеми та перспективи розвитку в умовах економічної глобалізації // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. — Львів, 2005. — Вип. 6 (56): Ринкові перетворення в Україні в умовах світових інтеграційних процесів. — С. 75—79.

5. Долішній М.І., Стадницький Ю.І., Загородній А.Г., Товкан О.Е. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навчальний посібник. — Львів: Національний університет "Львівська політехніка" (Інформаційно-видавничий центр "ІНТЕЛЕКТ+" Інституту післядипломної освіти), "Інтелект-Захід", 2003 — 256 с.

6. Жаліло Я.А. Роль зовнішньоекономічних чинників у забезпеченні переходу до інноваційної моделі економічного розвитку // Прометей. — Донецьк, 2004. — Вип. 1 (13). — С. 69—72.

7. Коломієць В.В. Експортний потенціал регіону та його зовнішньоекономічна діяльність (на прикладі Черкаського регіону): дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. — К., 2004. — 234 С.

8. Сисоєва Т.П. Аналіз передумов розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Київському регіоні // Зб. наук. праць ДонДУУ: "Механізми підвищення ефективності управління функціонуванням економіки": Серія "Економіка". — Донецьк: ДонДУУ. — 2007. — Т. VII. Вип. 78. — С. 126—133.

9. Третяк В.В. Розвиток регіональних зовнішньоекономічних зв'язків: питання теорії та практики: монографія. — Донецьк: ІЕПД НАН України, ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. — 331 с. *Стаття надійшла до редакції 28.09.2011 р.*